

تبیین مضرات موسیقی برای انسان از دیدگاه آیات و روایات

زهرا رضایی^۱

چکیده

موسیقی، به عنوان یک سرگرمی مضر تلقی می شود که می تواند انسان را از اهداف معنوی و اخلاقی خود دور کند که در دیدگاه آیات و روایات اسلامی، موسیقی و آواز ممکن است به عنوان یک موضوع بحث برانگیز تلقی شود. هدف از این پژوهش مضرات موسیقی از منظر آیات و روایات اشاره شده است. که می توان به برخی از آنها اشاره نمود: انحراف از یاد خدا، زیرا موسیقی ممکن است فرد را از عبادت و یاد خدا غافل کند. تأثیر بر اخلاق، روایات اسلامی به تأثیرات منفی موسیقی بر اخلاق و رفتار انسان اشاره شده است. در این پژوهش روش و ابزار کار به صورت توصیفی-تحلیلی و منابع به صورت کتابخانه ای جمع آوری شده است. به طور کلی، آنچه که در این مقاله مورد توجه قرار گرفته است این است که، برخی از موسیقی ها ممکن است به تشویق رفتارهای ناپسند منجر شوند. همچنین موسیقی می تواند بر روح و روان انسان تأثیر منفی بگذارد و به ایجاد اضطراب و افسردگی منجر شود. همچنین گوش دادن به موسیقی می تواند ایمان فرد را تضعیف کند و او را از مسیر درست دور کند.

کلیدواژه: آیات و روایات، روح و روان، غفلت، موسیقی.

^۱. طلبه سطح دو، حوزه علمیه خاوران.

مقدمه

موسیقی، به عنوان یکی از قدیمی‌ترین و پرتطرفدارترین هنرها در تاریخ بشر، همواره مورد توجه و بحث قرار گرفته است. در حالی که بسیاری از افراد موسیقی را به عنوان وسیله‌ای برای ابراز احساسات و ایجاد شادی می‌شناسند، اما از دیدگاه دینی، به ویژه در قرآن کریم و روایات اسلامی، مضرات و آثار منفی آن نیز مورد بررسی قرار گرفته است. اهمیت و ضرورت این موضوع در این است که گاهی انسان موسیقی را سرگرمی و تفریح می‌داند، حال بسا که نمی‌داند چه آسیب‌هایی بر شخص وارد می‌کند و فقط با دوری و گوش ندادن به موسیقی‌ها می‌تواند عوامل آسیب‌زا را از بین ببرد. بنابراین برای آشنایی با این موضوع به چند پیشینه اشاره می‌شود:

- ۱- مقاله: موسیقی اسلامی، زینب زیبایی، در این مقاله به انواع موسیقی‌های اسلامی از جمله موسیقی سوگواری، موسیقی سنتی و محلی و... اشاره نموده و از اهداف مقاله حاضر چیزی سخن به میان نیامده است.
- ۲- کتاب: تاثیر موسیقی بر اعصاب و روان، حسین عبدالهی خوروش، در این کتاب به بخشی از آثار زیان‌بار موسیقی بر روح و روان انسان تاثیر گذاشته و به همه جوانب مضرات موسیقی برای انسان پرداخته نشده است. بنابراین آیات و روایات دینی به ما یادآوری می‌کنند، که سرگرمی‌ها و تفریحات باید در راستای تقویت ایمان و نزدیک‌تر شدن به خداوند باشد. از این رو، موسیقی که ممکن است فرد را از یاد خدا غافل کند یا بر رفتار و اخلاق او تأثیر منفی بگذارد، مورد انتقاد قرار گرفته است. در این مقاله، به بررسی مضرات موسیقی از منظر آیات و روایات پرداخته خواهد شد و تأثیرات آن بر روح و روان انسان، اخلاق و ایمان مورد تحلیل قرار خواهد گرفت. این بررسی می‌تواند به ما کمک کند تا با نگاهی عمیق‌تر به این هنر، تعادل و آگاهی بیشتری در انتخاب‌های خود داشته باشیم.

۱. مفهوم شناسی

۱-۱. واژه موسیقی در لغت و اصطلاح

لغت نامه دهخدا: «موسیقی علم تألیف لحون، فن تألیف لحون، علم ادوار علم نغمات... صنعت آهنگ ها و نغمات، دانش سازها و آوازها، خنیا، ترکیب اصوات به صورت گوش نواز.^۱ فرهنگ معین: «فن ترکیب اصوات به نحوی که به گوش خوشایند باشد.^۲ نفایس الفنون: «بدان که معنی موسیقی در لغت یونانی، لحن است و لحن عبارت است از اجتماع نغم مختلفه که آن را ترتیبی محدود باشد و بعضی این قید را زیاده کنند که کلام مفید بدان مقرون بود.^۳ مفاتیح العلوم: «معنی این کلمه - موسیقی - ترکیب الحان است و این لفظ، یونانی است. موسیقیور و موسیقار نام نوازنده و آهنگ ساز است.^۴ موسیقی در اصل واژه ای غیرعربی است. اغلب آن را واژه ای یونانی می دانند که به معنای ترکیب الحان و آهنگ های موزون است. بنابراین مفهوم موسیقی به نغمه های به دست آمده از استعمال سازهای موسیقی اختصاص ندارد، بلکه نغمه های انسانی یعنی آوازخوانی و نیز ترکیب این دو یا هر صدای دارای لحن و آهنگ در عالم طبیعت را شامل می شود.^۵ موسیقی و رسانه فقه موسیقی و معیارهای کاربردی، رودباری و دیگران. رسائل اخوان الصفا: «موسیقی همان غنا است و موسیقار، شخصی خواننده و موسیقاست آلت غنا و غنا، الحانی است که با هم تألیف یافته و لحن، نغمه های پیوسته و متواتر و نغمه نیز اصوات موزون و صوت نیز آن موجی است که در اثر برخورد اجسام با یکدیگر در هوا ایجاد می گردد.^۶ المنجد: «موسیقی یعنی فن غنا و ایجاد طرب می باشد^۷ فرهنگ عمید: «موسیقی (م، س، ق) مأخذ

۱. دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۱۳، ص ۱۹۲۵۷

۲. معین، فرهنگ معین، ج ۴، ص ۴۴۳۵

۳. آملی، نفایس الفنون، ج ۳، ص ۸۳

۴. خوارزمی، مفاتیح العلوم، ص ۲۲۵

۵. رودباری و دیگران، مفهوم موسیقی، ص ۳۹۳.

۶. الصفا، رسائل اخوان الصفا، ج ۱، ص ۱۸۸

۷. معلوف، المنجد، ص ۷۷۹ .

از یونانی، فن آواز خواندن و نواختن ساز، آهنگی که موجد حزن یا نشاط و محرک احساسات باشد. به عربی، موسیقی (م، س، ق) تلفظ می کنند»^۱

۲. تعریف موسیقی

موسیقی عبارت از اصوات و آهنگ‌هایی است که انسان را در عالمی که برای وی قابل توصیف نیست سیر می‌دهد، و چنان بر اعصاب آدمی مسلط می‌شود که گاهی می‌گریاند و گاهی می‌خنداند، گاهی اعضا و جوارح انسان را بدون اختیار به حرکت در می‌آورد و زمانی تهییج عشق و شهوت می‌کند و آدمی را برده و غلام خود ساخته و بر اعصاب، عقل، فکر و روانش فرمانروایی و حکومت می‌کند^۲ با مطالعه‌ی تاریخ موسیقی و غنا از زمان جاهلیت و ظهور اسلام، به این نتیجه می‌رسیم که با توجه به موقعیت‌های مختلف، موسیقی و غنا هم دست‌خوش تحولات عظیمی شده است. به طوری که در روزگاری بزم مجالس و محافل شده و در روزگاری با افت کاملی مواجه می‌شود. رونق و رواج نسبی آن در جاهلیت و از رونق افتادن آن در ظهور اسلام و زمان حیات پیامبر - صلی‌الله علیه و آله - و خلفای راشدین حکایت از بی‌اهمیت بودن این کار در نزد اسلام و شارع مقدس و خلفای صدر اسلام دارد.^۳ با ظهور حکومت به ظاهر اسلامی امویان و با سرکار آمدن خلفای عیاش و هوس باز دوباره بازار موسیقی آن هم به صورت مطرب که براننده‌ی مجالس عیش و نوش بود، رواج پیدا کرد و این وضع تا ظهور حکومت صفوی به صورت آشکار و پررونق ادامه داشت و اکثر اعراب وابسته به دستگاه اموی و عباسی چه متحجر و غیر متحجر شاهد نوازندگان و مجالس عیش و نوش بودند و هیچ عکس‌العملی منفی نشان نمی‌دادند. با به روی کار آمدن دولت صفوی دوباره بندوبسات موسیقی درباری و مطرب به فراموشی سپرده شد؛ و این نه به آن معنی که موسیقی مطلقاً حرام شد، بلکه به علت توجه دولت‌مردان صفوی و علما و دانشمندان به مسایل ناب اسلامی و مذهبی بود که خودبه‌خود موسیقی در این مقطع به دست فراموشی

۱. عمید، فرهنگ عمید، ج ۲، ص ۱۸۶۸ .

۲. علم‌الهدی، ساز و آواز، پیام اسلام(ص)، ص ۵

۳. عاملی، الصحیح من سیره‌النّبوی، ج ۴، ص ۱۱۹

نسبی سپرده شد که این وضع هم خیلی دوام نیاورد و در دوره‌های بعد دولت صفوی رواج پیدا کرد. پس از زمان امویان که اسلام و منصب خلافت از مسیر اصلی و واقعی خود منحرف شد تا این زمان هیچ عرب متحجری فتوا به حرمت مطلق موسیقی نداده، بلکه آن‌ها در صدد رواج آن بودند^۱

۳. موسیقی از دیدگاه آیات و روایات

موسیقی از دیرباز مساله‌ای برای انسان‌ها مورد توجه قرار گرفته است که اگر انسان را به گناه و شرک و غفلت خداوند نزدیک کند باعث آسیب‌هایی غیرقابل جبرانی برای خود شخص و حتی دیگران داشته باشد. که در ادامه آیات و روایاتی درباره مضرات موسیقی برای انسانها اشاره شده است:

در این روایت به سفارش پیامبر به نابودی نی و آواز اشاره دارد: رسول خدا - صلی الله علیه و آله - فرمود: خداوند مرا مبعوث کرد تا رحمتی برای جهانیان باشم و ساز و نی‌ها و امور جاهلیت را نابود سازم.^۲

همچنین امام صادق درباره بلاها و مصیبت‌های موسیقی می‌فرماید: قال الامام الصادق - علیه السلام: بیتُ الغناء بیتٌ لا تُؤْمَنُ فيه الفجیعةُ و لا تُجَابُ فيه الدَّعوةُ و لا تَدْخُلُهُ الملائكة. امام صادق - علیه السلام - فرمود: خانه‌ای که در آن غناء و ساز و آواز نواخته شود، از مصیبت‌ها و بلاهای دردناک در امان نیست و دعا در آن خانه مستجاب نمی‌گردد و فرشتگان به آن خانه وارد نمی‌شوند.^۳

امام باقر - علیه السلام فرمود: غنا و آوازه خوانی از جمله گناهانی است که خداوند برای آن وعده آتش داده است، سپس این آیه را تلاوت فرمود: برخی از مردم کسانی هستند که سخن بیهوده را می‌خرند تا دیگران را از روی نادانی از راه خدا گمراه کنند و آیات الهی را به استهزاء گیرند، برای آنان عذابی خوارکننده خواهد بود»^۴. همچنین رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در مورد عاقبت اخروی آلت موسیقی فرمود: دارنده طنبور (نوعی از آلات موسیقی) روز قیامت محشور می‌شود در حالی که صورتش سیاه و در دستش طنبوری

۱. مشحون، تاریخ موسیقی ایران، نشر سیمرغ، ج ۱، ص ۷۷

۲. مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۹، ص ۲۵۰.

۳. مغربی، دعائم الاسلام، ج ۲، ص ۲۸۰.

۴. حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۲۲۶

امام خمینی (ره) در کتاب چهل حدیث خود می فرماید: «موسیقی اراده انسان را ضعیف می کند.» و ضعیف شدن اراده نه تنها به نفع دین و دنیای انسان نیست بلکه به نفع شیطان است. وی اضافه کرد: موسیقی به علت داشتن زیر و زبرها و ارتعاشات گوناگون، فعالیت اعصاب سمپاتیک و پاراسمپاتیک را دچار اختلال کرده و در چشم، گوش، طحال و سایر اعضای بدن تاثیر سوء گذاشته و کارایی بدن را دچار مشکل می کند. بتهون و باخ (از موسیقی دان های بزرگ) دچار مشکلات روحی، روانی بودند و ۸۰ درصد موسیقی دانان جهان بیمار هستند. نیلچی زاده با بیان این که موسیقی قرآن با سایر موسیقی ها متفاوت است، یادآور شد: قرآن افزون بر اعجاز لفظی، اعجاز معنوی نیز دارد. موسیقی قرآن در درون آن است. این کتاب آسمانی خود را کتاب، تفکر و احساس معرفی می کند. قرآن تنها غذای عقل و اندیشه نیست، بلکه غذای روح است^۱

یکی دیگر از تأثیرات موسیقی علاوه بر تضييع توانایی های فکری و تدبیر در امور، از دست دادن ملکات فاضله و صفات عالیّه انسانی است، اصولاً وجه امتیاز بشر از حیوانات نیروی اراده و فکر، اخلاق عالی، تفاوت معنویت و توانایی های خرد و دانش او است، بیان موسیقی سعی دارد تمام صفات عالیّه انسانیت را در حالت توقف و ناتوانی در آورد که در آخر به محو آنها منجر می شود. او به علاوه شیفتگان و دوستداران دلباخته خود را در ردیف ناتوانترین افراد از نظر فکر و اخلاق و معنویت به جامعه معرفی می کند. در اینجا باید به توجیه علمی این قسمت به دقت توجه کرد: چنانچه اشاره شد موسیقی در اثر ارتعاشات حساس، حالت جلب توجه شدیدی در شنوندگان پدید آورده که با ایجاد این حالت حکومت مطلقه خود را بر اعصاب اعلام می دارد، در نتیجه تسلط بر اعصاب، بر تمام نیروهای دماغی و فکری نیز مسلط گردیده و در ضمن این حکومت دیکتاتوری، تمام مملکت بدن را مختل نموده، توانایی های فکری و نیروهای ذهنی و فهمی و در نتیجه یک نوع توقف و جمود فکری پدید می آورد،^۲

^۱ <https://rasanews.ir/fa/news.1>

^۲ عبداللّهی خورش، تأثیر موسیقی بر اعصاب و روان، ص ۶۶.

۵. عاقبت اخروی موسیقی

انسان ها با اعمالشان می توانند عاقبت سختی را هم در دنیایان و هم در آخرت برای خود رقم بزنند. و این اعمال گاهی با گوش، دست، چشم و...مرتکب گناه انجام شود. موسیقی از همان ابزارهایی است که اگر به درستی در دنیایمان اجرا نشود می تواند عاقبت تیره ای در قیامت برایمان پیش رو داشته باشد. از این رو در این باره مردی به امام صادق (علیه السلام) عرض کرد: همسایگان من کنیزانی دارند که آواز می خوانند و با عود (یکی از آلات موسیقی) می نوازند. چه بسا به هنگام قضای حاجت نشستیم را طول می دهد، تا صدای آنها را بیشتر بشنوم. امام فرمودند: «این کار را نکن. در روز قیامت در برابر خداوند هیچ عذری نداری؛ مگر سخن حق را نخواندی که می فرماید: گوش، چشم، دل، مسئول اند و در برابر کارهایی که کرده اند، مورد سؤال واقع می شوند.» مرد عرض کرد: به خدا سوگند گویا این آیه را تاکنون نخوانده و نشنیده بودم. دیگر به خدا این کارها را انجام نمی دهم و از او آمرزش می طلبم. امام سپس فرمودند: «برخیز و غسل کن و آن چه می توانی نماز بخوان، چون تاکنون به گناه بزرگی مشغول بودی و چه بد حال و تیره بخت بودی اگر بدون توبه و بر این حال از دنیا می رفتی.^۱

۱. طباطبائی، تفسیر المیزان، ج ۱۳، ص ۱۰۷

نتیجه گیری

مضرات موسیقی برای انسان از منظر آیات و روایات به چند نکته کلیدی می‌رسد که به این شرح است:

تأثیر بر روح و روان: بسیاری از آیات و روایات به تأثیرات منفی موسیقی بر روح و روان انسان اشاره دارند. موسیقی می‌تواند انسان را از یاد خداوند غافل کرده و به انحرافات اخلاقی و رفتاری منجر شود. موسیقی ممکن است موجب اختلال در تمرکز و توجه انسان در هنگام عبادت و ارتباط با خداوند شود. این امر می‌تواند بر کیفیت عبادات اثر منفی بگذارد.

ترویج فساد اخلاقی و تربیتی: در برخی از روایات، موسیقی به عنوان عاملی برای ترویج فساد و بی‌اخلاقی معرفی شده است. این موضوع به ویژه در مورد موسیقی‌هایی که محتوای غیراخلاقی و نامناسب دارند، بیشتر صدق می‌کند.

تأثیر بر تضعیف اراده انسان: موسیقی می‌تواند بر رفتارهای اراده افراد تأثیر بگذارد و برخی از رفتارهای ناپسند را تشویق کند. این امر می‌تواند به تضعیف ارزش‌های اخلاقی و تربیتی منجر شود. در عین حال، باید توجه داشت که برخی از آیات و روایات به موسیقی‌های خاصی اشاره دارند که ممکن است در شرایط خاص مجاز باشند. بنابراین، باید به نوع و محتوای موسیقی توجه کرد. در نهایت، از منظر دینی، توجه به مضرات موسیقی و آثار منفی آن بر روح و روان انسان، نیازمند دقت و تأمل است. افراد باید با آگاهی کامل از آثار موسیقی بر زندگی خود، انتخاب‌های هوشمندانه‌تر داشته باشند.

منابع

*قرآن کریم

۱. آملی، محمد بن محمود، نفایس الفنون، تهران: انتشارات اسلامی، ۱۳۸۱ ش.
۲. جعفری، محمدتقی، موسیقی از دیدگاه فلسفی و روانی، تهران: مؤسسه تدوین و آثار علامه جعفری، ۱۳۸۵ ش.
۳. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، نشر مکتبه الاسلامیه، تهران، ۱۳۸۲
۴. خوارزمی، محمد بن احمد، مفاتیح العلوم، بی جا، دارالکتب العربی، بی تا.
۵. رودباری، مصطفی حسینی، سلیمی، محمد، مفهوم موسیقی، تهران: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۹۱ ش.
۶. صفا، اخوان، رسائل اخوان الصفا و خلان الوفا، بیروت: دارالاسلامیه، بی تا.
۷. طالقانی، سید محمود؛ پرتوی از قرآن، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۶۲ ش.
۸. طباطبائی، محمدحسین، ترجمه تفسیرالمیزان، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۸۵ ش.
۹. عاملی، جعفر مرتضی، الصحیح من سیره النبوی، بیروت: دارالهادی، بی تا.
۱۰. عبداللهی خوروش، حسین، تاثیر موسیقی بر اعصاب و روان، بی جا: کتابخانه دیجیتال قائمیه، ۱۳۸۶.
۱۱. علم الهدی، سید مرتضی، ساز و آواز، پیام اسلام (ص)، قم: بی نا، بی تا
۱۲. علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۹۰ ش.
۱۳. عمید، حسن، فرهنگ عمید، تهران: ناشر امیر کبیر، ۱۳۷۵ ش.
۱۴. فیض مشکینی، علی اکبر، نصایح، قم: الهادی، ۱۳۸۵ ش.
۱۵. قدوسی زاده، حسن، نکته های ناب، قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۸۸ ش.
۱۶. کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، قم: نشر مؤسسه انصاریان، ۱۳۸۴ ش.
۱۷. مجلسی، محمدتقی، بحار الانوار، بی نا، بیروت لبنان، ۱۴۰۳ ه. ق
۱۸. مشحون، حسن، تاریخ موسیقی ایران، تهران: نشر سیمرغ، ۱۳۸۸ ش.
۱۹. معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران: انتشارات بهزاد، ۱۳۸۲ ش.
۲۰. معلوف، لوئیس، المنجد، بیروت: دارالمشرق، ۱۹۸۶ ق.
۲۱. مغربی، قاضی نعمان، دعائم الاسلام، قم: دارالمعارف، ۱۳۸۳ ش.
۲۲. موسوی خمینی، روح الله، صحیفه نور، تهران: سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۷۲ ش.

۲۳. ناپلئون، هیل، مترجم: علی تعاونی، راه توانگری، ۱۳۴۲ش.
۲۴. نوری، میرزا حسن، مستدرک الوسایل، قم: نشر آل بیت، ۱۳۲۰ش.

منابع الکترونیکی

<https://rasanews.ir/fa/news>

<https://www.porseman.com>.

مجله دیمانش ایلوستر، چاپ پاریس، شماره ۶۳۰